

**ТЎХТАСИН ЖАЛИЛОВ НОМИДАГИ ДАВЛАТ АКАДЕМИК ХАЛҚ
ЧОЛГУЛАРИ ОРКЕСТРИ ВА УНИНГ ДИРИЖЁРИ, ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ
АРТИСТИ, ПРОФЕССОР ФОРУҚ СОДИҚОВ ТЎҒРИСИДА МАҚОЛА.**

Наил Шарифович Баҳадиров
Гулистон давлат университети

Аннотация: Ушбу мақолада Тўхтасин Жалилов номидаги ўзбек халқ чолгулари оркестрининг қисқача тарихи, А.И.Петросянц раҳбарлигида оркестрнинг ижро санъати ривожланган даври ва кейинчалик ўнинг машҳур бадий раҳбари ва бош дирижёри Ф.Содиқовнинг ижодий ҳақида сўз олиб борилади.

Сўзлар калити: Оркестр, реконструкция, репетиция, температура, А.Петросянц, Ф.Содиқов, чолгулар, маҳорат, Т.Курбонов, М.Бафоев, Ф.Алимов, Ҳ.Раҳимов, С.Алиев.

Abstract: In this article, a brief history of the Tohtasin Jalilov Uzbek folk instruments orchestra, the period of development of the orchestra's performance under the leadership of A.I.Petrosyants, and later on the creative history of its famous artistic director and chief conductor F.Sadikov will be discussed.

Keywords: Orchestra, reconstruction, rehearsal, tempering, A. Petrosyants, F. Sodikov, instruments, skill, T. Kurbonov, M. Bafoev, F. Alimov, H. Rahimov, S. Aliev.

Тўхтасин Жалилов номидаги давлат академик халқ чолгулари оркестри Республикамиз кекса бадий жамоалардан бири. Оркестр ташкил этилганига 80 йилдан ошди.

20-аср 30 йилларда Ўзбекистонда бир гуруҳ мусиқа фидойилари жаҳон тажрибаларига таянган ҳолда ўзбек халқ чолгуларни такомиллаштириш устида катта иш олиб боришди. Реконструкция 12 босқичли бир текисда температура қилинган товуш катор тизими асосида олиб борилди ва бу изланишлар натижада чолгуларнинг созланиши бирқарорлиқда ва товушлар оралиги кенгайди, овоз кучи ошди, реконструкция қилинган рубоб, дутор, гижжак чолгуларининг ойлави турлари яратилди ва Ўзбекистонда куп овозли халқ чолғу оркестрини тузиш имконияти пайдо бўлди.

Ушбу натижаларга бутун умрини бағишлаган чолғушунос олим, дирижёр ва устоз, Ўзбекистонда хизмат санъат арбоби, профессор А.И.Петросянц 1938 йилнинг ноябрида Республикада биринчи халқ чолгулари оркестрни ташкил этди. Аста-секин оркестр ўз фаолияти билан Республика мусиқа ҳаётида муҳим ўрин эгаллайди. Қисқа вақт ичида кўплаб мухлислар ортиради ва кенг жамоатчилик эътиборини қозонади. Энди оркестр жамоаси Республика бўйлаб ва ўнинг ташқарисида мунтазам гастрол сафарларида булади. Хитой, Украина, Эстония, Латвия, Россия, Кавказ орти Республикаларида томошабинлар олқишига сазовор бўлди.

Ўрта Осиё республикаларидан Тожикистон, Туркманистон ва Қорақалпоғистонда халқ чолғу оркестрлар ташкил этилди. Болалар мусиқа мактабларида ва ўрта махсус билим юртлирида ёшлар оркестрлари фаолият кўрсата бошлади.

Шуниндек, оркестр Республикада созандалар ва композиторлар янги авлодининг пайдо бўлиши ва шаклланишига муносиб ҳисса қўшди.

1957 йил охирида Саид Алиев оркестр жамоасига бадий раҳбар ва бош дирижёр этиб тайинланди. Янги раҳбар ўз фаолиятини оркестр ижрочилиги санъатининг асосини тубдан ўзгартиришдан бошлайди.

Оркестрнинг мезробли гуруҳларидан айрим чолғулари чиқариб ташланади. Пуфлама созли гуруҳларга симфоник оркестр чолғуларидан киритилади. Оркестр репертуаридан мураккаб асарлар урнини кўпроқ кичик шаклдаги содда асарлар эгаллайди.

Энди оркестрнинг ижрочилик санъатида икки хил ижро услуби қўлланилади. Уша даврда янги раҳбар сахнавий чиқишларига томошабинларни таклиф қилиш учун халқ ичида севимли бўлган қушиқчиларни таклиф этади. Оркестр ижрочиликда икки ижро услубини қуллаш ҳам купгина созандаларда бир хил қаниқарли чиқмаган, айна пайтда кутилган натижага эришалмаган ва оркестр овозининг соф садоланишига катта зиён етказган. Аста-секин, вақт давомида оркестрнинг ижро савияси пасаяди. 1973 йилдан оркестр Республика ташқарисига гастрол сафарларига чиқа олмайди.

Ижодий тажриба шуни кўрсатадики, бир-биридан фарқ қилувчи икки ижро услубини амалда қўллаб, оркестр ўз имкониятларини нафақат чеклади, балки олдига қўйган вазифаларини бажара олмади. Оркестр ўз ижро маҳоратини йўқотади, репертуари тораяди ва чегараланади, ижодий интизом бузилади. Оркестр 1075 йили Давлат аттестациясидан ўтолмайди.

Бу тадбир Ўзбекистон Республикаси ҳукумати томонидан М. Қориёқубов номидаги Давлат филармонияси ижодий жамоаларининг аҳволини яхшилаш мақсадида ўтказилган навбатдаги режали текшириш натижаси эди.

1976 йилдан бошлаб Ўзбекистон маданият ишлари вазирлиги тавсияси билан оркестрнинг бадий раҳбари ва бош дирижёри Форук Содиков тайинланди.

Оркестрнинг бадий раҳбари ва бош дирижёри Форук Содиков 1946 йил 31 декабрда таваллуд топди. Р. Глиэр номидаги республика ўрта-махсус мусиқа мактаб-интернатида, кейин 1965-1970 йиллари Тошкент давлат консерваториянинг халқ чолғулари факультетида таълим олди. 1971 йилдан Форук Содиков Тошкент консерваториянинг опера-симфоник дирижёрлиги мутахассислиги бўйича уқийди.

Ф. Содиков жамоани мустаҳкам ва юқори ижро маҳоратига эга бўлган республикамиздаги етук профессионал жамоалардан бирига айланашига ҳаракат қилди. Унинг дирижёрлик маҳорати халқ чолғулари оркестри ижрочилик маҳорати билан ўсди ва равақ топди.

Ф.Содиқов раҳбарлик қилаётган халқ чолғулари оркестри профессионал ижрочилик санъати соҳасидаги эришган ютуқлари учун 1980 йилда “Давлат оркестри”, 1991йили эса “Академик оркестр” унвонлари билан тақдирланди. 1986 йили Ф.Содиқовнинг ташаббуси билан оркестр ҳақида “Муסיқали палитра” фильм-концерти яратилди.Ўзбек халқ чолғулари оркестрига кўплаб ранг-баранг асарлар яратишда Ф.Содиқовнинг Ўзбекистон композиторлари блан доимо изланишда бўлиб, ижодий ҳамкорлиги ўзбек муסיқа маданиятида янги саҳифа очиб берди.

Оркестрнинг ижодий фаолияти ривожланди, репертуари янги-янги, айниқса, Ўзбекистон композиторларининг асарлари кенгайди ва бойди:С.Бобоев,Т.Курбанов,М.Бафоев,Ф.Алимов,М.Тожиев,Ҳ.Рахимов ва бошқалар.Ўзбекистон композиторлардан ташқари оркестр репертуарида Ўрта Осиё халқларни чолғу куйлари ва рус классик композиторлар асарлари.

Оркестрининг бадиий раҳбари ва бош дирижёри Форук Содиқов 1946 йил 31 декабрда таваллуд топди.Р.Глиэр номидаги республика ўрта-маҳсус муסיқа мактаб-интернатида, кейин 1965-1970 йиллари Тошкент давлат консерваториянинг халқ чолғулари факультетида таълим олди.1971йилдан Форук Содиқов Тошкент консерваториянинг опера-симфоник дирижёрлиги мутахассислиги бўйича уқийди.

Форук Содиқов 20 йилдан ошиқ дирижёрлик фаолиятида кўпгина Ўзбекистон ва хорижий композиторлар асарларини талқин ифаларидан этди.

Форук Содиқов ижрочилик,концерт-ташкilotчилик фаолияти педагогик ишлари билан боғлиқдир.Унинг раҳбарлигида олий ўқув юртларини тўгатган талабалар Ўзбекистонининг турли вилоятларидаги санъат ва маданият муассасаларида ишлаб, Ўзбекистон муסיқа маданияти ривожига ўз ҳиссасини кўшган.Тўхтасин Жалилов номидаги Ўзбекистон Давлат академик халқ чолғулари оркестри жамоаси фаолияти билан ўзбек миллий муסיқа маданиятини ажралмас қисми бўлибгина қолмай, унинг тарихий саҳифаларидан мустаҳкам ўрин эгаллади.

Форук Содиқов самарали дирижёрлик фаолиятида эришган улкан ютуқлари учун 1980 йили Ўзбекистонда кўрсатган артист, 1999 йили эса Ўзбекистон халқ артисти фаҳрий унвонига сазовор бўлди.

Фойдаланилган адабиётлар:

- 1.А.Х.ЛивиевДва типа коллективного исполнительства.Т.,1988г.
- 2.А.Раимбаева.....Оркестр узбекских народных инструментов как новая форма коллективного исполнительства. Т.,1988г.
- 3.Каримжон Азимов.....Ўзбекистон дирижёрлари. Т.,1999й.
- 4.Форук Содиқов.....Ўзбек халқ чолғулари оркестри, Т.,1999й.